

ครูช่างศิลปหัตถกรรม

นายไพโรจน์ สืบสาม
ประเภทเครื่องโลหะ (เครื่องประดับทองโบราณ)
จังหวัดนนทบุรี

“ความภาคภูมิใจของครูซึ่งเป็นผู้ให้ความรู้ และถ่ายทอดการทำงานแขนงนี้ คือ ได้เห็นลูกศิษย์มีความสนใจในงาน จนนำมาประกอบอาชีพเลี้ยงครอบครัวได้ ถือเป็นความสำเร็จของเราด้วย ที่ทำให้เขาเหล่านั้นเป็นส่วนหนึ่งของการอนุรักษ์ ต่อลมหายใจของงานเครื่องประดับทองโบราณให้คงอยู่ต่อไป”

เครื่องประดับทองโบราณ ถือเป็นงานหัตถศิลป์ชั้นสูง และนับเป็นหนึ่งในศิลปะที่ทรงคุณค่าของชาติที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ ช่างทำทองของไทยได้ชื่อว่าเป็นสุดยอดช่างฝีมือที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย ด้วยทักษะฝีมือที่สะท้อนถึงซึ่งภูมิปัญญาและศาสตร์เชิงช่าง โดยสื่อออกมาในรูปลักษณะชิ้นงานที่สวยงาม และแสดงความโดดเด่นเฉพาะตัว การทำเครื่องทองโบราณจึงเป็นงานฝีมือที่สร้างสรรค์เป็นเอกลักษณ์ไทยโบราณ ส่วนใหญ่นิยมทำเป็นเครื่องประดับสำหรับตกแต่งร่างกายและเสื้อผ้าอาภรณ์ เช่น สร้อยคอ สร้อยข้อมือ ทับทรวง สร้อยสังวาลย์ แหวน เข็มขัด กำไล ปิ่น ต่างหู เป็นต้น

ต่างหูทองโบราณ

การอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญา

นายไพโรจน์ สืบสาม เริ่มต้นเรียนจิตรกรรมไทยที่วิทยาลัยในวัง (ชาย) แผนกช่างจิตรกรรมไทย (ช่างเขียน) และจบการศึกษาจากโรงเรียนเพาะช่าง แผนกโลหะรูปพรรณและอัญมณี (ด้านการทำเครื่องประดับไทย) ในขณะมีอายุเพียง 16 ปี นับจากที่ได้จบการศึกษาจากโรงเรียนเพาะช่างแล้ว ได้มีโอกาสทำงานให้กับอาจารย์วีรธรรม ตระกูลเงินไทย ตั้งแต่นั้นมา ช่างทำทองโบราณ และพัฒนามาเป็นการทำเครื่องประดับทองโบราณและทำอยู่เรื่อยมา จึงถือเป็นจุดเริ่มต้นอันสำคัญของการทำงานทองโบราณตั้งแต่นั้นมา และได้ใช้เวลาทำงานเก็บเกี่ยวประสบการณ์จากอาจารย์วีรธรรมต่อเนื่องเรื่อยมาเป็นเวลาเกือบ 20 ปี นอกจากนี้ยังมีโอกาสได้ทำงานที่ร้านช่างทองโบราณกับอาจารย์นิพนธ์ ยอดคำปิ่น หนึ่งในช่างฝีมือในงานเครื่องทองก่อนจะตัดสินใจออกมาสร้างสรรค์งานในอาชีพการทำทองโบราณด้วยตนเองในปี พ.ศ. 2555

กว่า 2 ทศวรรษที่ นายไพโรจน์ สืบสาม ได้สร้างสรรค์ผลงานเครื่องประดับทองโบราณ ทำให้นายไพโรจน์มีความเชี่ยวชาญและพัฒนาฝีมือขึ้นเป็นลำดับ ซึ่งทั้งหมดเกิดจากความรักและความหลงใหลในงานทองโบราณ จึงเป็นแรงบันดาลใจสำคัญในการสร้างสรรค์งาน ก่อนที่จะเริ่มศึกษาหาความรู้อย่างลึกซึ้ง ทั้งการศึกษาเรื่องเทคนิค การแกะลายโบราณจากรูปถ่าย การศึกษาเครื่องทองในพิพิธภัณฑ์ หลังจากศึกษาจนเข้าใจอย่างถ่องแท้แล้ว นายไพโรจน์จึงได้ลงมือทำเครื่องประดับทองโบราณด้วยตนเองในทุกขั้นตอน เมื่อทำสำเร็จยังรู้สึกภาคภูมิใจ รู้สึกสนุก อยากรเรียนรู้เรื่องลวดลายและเทคนิคเครื่องประดับทองโบราณแบบใหม่อยู่เสมอ จนค้นพบว่าเครื่องทองโบราณในแต่ละสมัยนั้นมีความงดงามแตกต่างกันออกไป

แต่ที่นายไพโรจน์ชื่นชอบมากที่สุดคือ งานเครื่องประดับทองในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ที่ถือได้ว่าเป็นยุคที่มีความโดดเด่นทางด้านงานเครื่องประดับทองกับต่างประเทศ ทำให้งานเครื่องทองในสมัยนั้นได้รับอิทธิพลจากหลายชาติ มีการริเริ่มประดับอัญมณีเพชร พลอยมาประดับในชิ้นงาน ทำให้มีความงดงามมากยิ่งขึ้น ในวันนี้ นายไพโรจน์ สืบสาม ยังคงเป็นผู้สืบสานโดยยึดแบบอย่างของรูปแบบและวิธีการทำเครื่องประดับทองแบบโบราณ สร้างสรรค์งานหัตถกรรมที่ล้ำค่ามาอย่างยาวนานกว่า 25 ปี

ภูมิปัญญาที่สะท้อนทักษะฝีมือเชิงช่าง

การสร้างสรรค์งานเครื่องประดับทองโบราณ โดยนายไพโรจน์นอกจากความประณีตละเอียด และงดงาม เหมือนเครื่องทองโบราณในแบบฉบับของสกุลช่างไทยแล้วงานเครื่องประดับทองโบราณยังคงไว้ซึ่งภูมิปัญญาดั้งเดิม โดยใช้กรรมวิธีการขึ้นรูป สลักดูน ลงยาสี และงานบัดกรีโลหะ มีการแกะสลักดูน ซ้ำกันหลายครั้ง ทำให้ลวดลายมีความละเอียด สวยงาม เป็นเอกลักษณ์

ภูมิปัญญาที่สะท้อนทักษะฝีมือเชิงช่างของงานเครื่องประดับทองโบราณนั้น ตั้งแต่การออกแบบรูปทรง และออกแบบลวดลาย การขึ้นตัวเรือน การสร้างสรรค์ลวดลายที่จะมีทั้งเทคนิคการสลัก คือ การทำให้เป็นลวดลาย โดยการใช้สิ่ว แล้วตอกด้วยค้อนลงไปบนแผ่นโลหะให้เห็นร่องลึก เพื่อให้เห็นลวดลายหรือภาพชัดเจน โดยต้องไม่ให้น้ำของทองหรือเงินขาดจากกัน การดูนคือ การทำให้ลายที่สลักไว้นูนสูงขึ้นหรือต่ำลง เพื่อเพิ่มมิติที่ชัดเจนให้กับลายที่สลักไว้ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ยากที่สุดเพราะเป็นงานที่แสดงออกถึงทักษะฝีมือของช่างแต่ละคน ส่วนการลงยาและการประดับอัญมณี เป็นหนึ่งในวิธีการตกแต่งและเพิ่มสีสันให้กับเครื่องประดับที่สร้างสรรค์ให้มีความงดงามมากยิ่งขึ้น

“การสลักคุณ” เป็นเทคนิคที่นายไฟโรจน์ใช้ในการสลักลายลงบนแผ่นโลหะผิวเรียบ เรียกว่า “การเดินเส้น” เพื่อให้ได้ลวดลาย จากนั้นจึงนำมาทำการดุนด้วยสิ่วหัวกลมจากด้านหลังของชิ้นงาน เพื่อให้ลวดลายที่สลักไว้มีมิติมากขึ้น การสลักคุณจึงถือเป็นขั้นตอนสำคัญในการทำเครื่องประดับทองโบราณ โดยมีเอกลักษณ์เชิงช่างแบบเฉพาะของนายไฟโรจน์ คือ การดุนขอบของชิ้นงานให้คม มีเหลี่ยมและการทับซ้อนของลวดลายแต่ละชั้นอย่างชัดเจน

“การลงยาสี” เป็นเทคนิคที่สำคัญในการเพิ่มสีสันให้กับผลงานซึ่งนายไฟโรจน์ถือเป็นหนึ่งในช่างผู้เชี่ยวชาญ ปัจจุบันการลงยาสีถูกแบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ “การลงยาสีร้อน” ตามแบบการลงสีโบราณ จะใช้โกร่งหรือถ้วยหินโม่ราบบดก้อนสีให้ละเอียด นำมาผสมน้ำเล็กน้อย แล้วจึงแต้มสีบนชิ้นงาน การลงยาสีร้อนจะได้เนื้อสีที่แข็งแรง ทดทน แต่การดูแลรักษาและการซ่อมแซมชิ้นงานยาก เพราะเนื้อที่แข็งไม่ยืดหยุ่นทำให้ยาสีแตกง่าย ส่วน “การลงยาสีเย็น” จะนำสูตรยาสีแบบสำเร็จแล้วนำมาผสมน้ำเล็กน้อย ในการผสมสีต้องผสมให้ได้สีเข้มกว่าที่ต้องการ 2 เท่า เพราะเมื่อนำยาสีไปเผาไฟ ความร้อนจะทำให้สีอ่อนลง การลงยาสีแบบเย็นเหมาะกับชิ้นงานที่นำไปชุบทองต่อ เนื่องจากดูแลรักษาง่าย เนื้อสียืดหยุ่นกว่าแบบร้อนทำให้สีไม่แตกเมื่อถูกระแทก แต่ไม่ว่าจะลงยาสีด้วยสูตรไหนก็ตามสิ่งสำคัญต้องดูความเหมาะสมของชิ้นงาน เพื่อให้ได้สีที่สมบูรณ์สวยงาม เช่น หากชิ้นงานทำจากทอง ก็ต้องดูว่าเป็นทองที่เปอร์เซ็นต์ เพราะมีผลต่อการลงยาสี หากมีเปอร์เซ็นต์ทองที่สูงก็จะได้ยาสีที่สดกว่าทองเปอร์เซ็นต์ต่ำ

ชิ้นหนึ่งลงยาประดับพลอย

เอกลักษณ์ผลงานที่โดดเด่น

เอกลักษณ์ของเครื่องประดับทองโบราณฝีมือนายไฟโรจน์ อยู่ที่ความละเอียดและคมชัดของลวดลายบนเครื่องประดับ ที่ยังคงเน้นการอนุรักษ์รูปแบบลายดั้งเดิมเอาไว้ เช่น ทับทรวงโบราณ มีรูปทรงของลายประจำยาม ที่ชัดเจน ส่วนตรงกลางจะทำเป็นช่อวงกลม มีลายไทยจัดวางอยู่ตามที่ช่างออกแบบ เช่น การวางลายใบเทศ ลายเครือเถา ลายกระจังตาอ้อย เป็นต้น สร้างสรรค์เป็นทับทรวงตัวผู้ (รูปแบบทับทรวงที่ไม่มีตั้งตั้งห้อยตรงปลายจี้) และทับทรวงตัวเมีย (มีตั้งตั้งห้อยตรงปลายจี้) ใช้เทคนิคการสลักคุณเพื่อให้เกิดลวดลายแล้วจึงนำมาประดับด้วยอัญมณีและลงยาสีตามแบบโบราณ

ปัจจุบันนอกจากงานเครื่องทองที่ทำจากทองคำแล้ว นายไฟโรจน์ยังนำโลหะเงินมาใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานเครื่องประดับด้วย เพื่อตอบโจทย์ลูกค้าที่ชื่นชอบแต่มีกำลังซื้อไม่มากนัก เพราะทองคำมีราคาสูงทำให้ลูกค้าตัดสินใจซื้อมาก เมื่อเปลี่ยนมาใช้เงินทำให้จำหน่ายชิ้นงานได้ง่ายขึ้น อีกทั้งเนื้อเงินยังสามารถนำมาทำเครื่องประดับได้ง่ายกว่าทอง ใช้เวลาในการทำงานน้อยกว่าทองถึง 3 เท่า แต่อย่างไรก็ตามนายไฟโรจน์ก็ยังคงอนุรักษ์การทำเครื่องประดับทองแบบโบราณเอาไว้อย่างเสมอ โดยมีการรับทำเครื่องประดับทองโบราณตามความต้องการของลูกค้า

ทับทรวงตัวผู้ประดับพลอย

รูปแบบเครื่องประดับทองโบราณผลงานที่มีความโดดเด่นฝีมือนายไฟโรจน์ ที่เมื่อใครได้เห็นแล้วเป็นต้องประทับใจจนอยากจับจองเป็นเจ้าของ เทคนิคพิเศษอยู่ที่ทักษะฝีมือในการสลักคุณลวดลายที่ละชั้นอย่างประณีต เมื่อนำมาประกอบรวมกันเป็นชิ้นงานที่สมบูรณ์ จะมีความสวยงามตรงตามเอกลักษณ์ของเครื่องประดับอยุธยาโบราณ โดยในปัจจุบันนายไฟโรจน์มีการเพิ่มมูลค่าด้วยการประดับตกแต่งด้วยหินสีและอัญมณีชนิดต่างๆ เช่น เข็มขัด สร้อยคอ ต่างหู กำไล แหวน ปิ่นปักผม เป็นต้น

เอกลักษณ์ที่โดดเด่นจากฝีมือการสร้างสรรค์ผลงานของนายไฟโรจน์อีกด้านหนึ่ง คือ การพัฒนาในด้านของสีเงินเครื่องประดับทอง โดยการลงยาสีแบบประยุกต์เพื่อให้เครื่องประดับมีสีเงินที่กลมกลืนเพิ่มความโดดเด่นให้กับผลงาน ทั้งยังได้พัฒนาเทคนิคการผสมยาสีจากเดิมใช้โกร่งไทยประยุกต์มาเป็นหินโมราทำให้สามารถบดได้ละเอียดไม่มีเศษของแก้วเซรามิกเจือปน ยาสีจึงมีสีเงินที่สดกว่าการใช้โกร่งไทย ยิ่งไปกว่านั้นยังได้ประยุกต์สีเงินของเครื่องประดับทองให้มีความร่วมสมัยมากยิ่งขึ้น เช่น พัฒนาโดยการเพิ่มสีโรสโกลด์ให้กับชิ้นงาน เป็นต้น

ต่างหูเงินประดับพลอย

ส่วนผลงานสำคัญและถือเป็นผลงานชิ้นเอกที่นายไฟโรจน์ภาคภูมิใจ คือ การได้ร่วมมือกับช่างประณีตศิลป์ไทยจัดทำชุดเครื่องประดับทองโบราณประกอบชุดเครื่องแต่งกายของตัวแสดงทศกัณฐ์ในโซนพระราชทานเรื่องรามเกียรติ์ ตอนนางลอย และชุดขุนศึกอินทรชิต ตอนพรหมมาศ ถือเป็นงานที่ได้แสดงฝีมือและความเชี่ยวชาญในการทำเครื่องประดับทองโบราณ ทั้งยังมีส่วนสำคัญในการรื้อฟื้นเครื่องประดับโบราณที่สูญหายไปแล้วกลับขึ้นมาใหม่อีกครั้ง ด้วยการศึกษา ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากพงศาวดารและภาพการแสดงโขนในอดีต แล้วจึงนำมาออกแบบเครื่องประดับให้มีลักษณะที่ใกล้เคียงกับของโบราณที่สุดเท่าที่หาข้อมูลได้ จึงเป็นความภาคภูมิใจที่ได้นำเสนอผลงานโบราณอันทรงคุณค่าให้กลับมาสู่สายตาต่อสาธารณชนอีกครั้ง

สร้อยเงินประดับพลอย

การถ่ายทอดความรู้และการพัฒนาผลงาน

จากประสบการณ์ในการสร้างสรรค์เครื่องประดับทองโบราณกว่า 2 ทศวรรษ ทุกวันนี้นายไพโรจน์ นับเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ มีทักษะฝีมือในการทำเครื่องทองโบราณในอันดับต้นๆ นอกจากการพัฒนาผลงานที่ไม่หยุดนิ่ง นายไพโรจน์ยังได้เผยแพร่งานเครื่องทองมาตลอดระยะเวลากว่า 12 ปี โดยเปิดบ้านถ่ายทอด สอนงานให้กับนักเรียน นักศึกษา โดยหวังที่จะให้คนรุ่นใหม่ได้เห็นความสำคัญ ของงานเครื่องประดับทองโบราณ และช่วยกันอนุรักษ์ รักษา และสืบทอดต่อไป

นอกจากนี้ยังได้จัดทำสื่อออนไลน์เผยแพร่งานในชื่อ “สุวรรณศาสตร์” หรือ suvarnasart มีที่มาจาก คำว่า สุวรรณ ซึ่งแปลว่าทอง และคำว่า ศาสตร์ แปลว่า ความรู้ “สุวรรณศาสตร์” จึงหมายถึง ความรู้แห่งงานทองโบราณ ซึ่งเป็นเจตนารมณ์สำคัญของนายไพโรจน์ที่จะสืบทอดงานเครื่องประดับทองโบราณแก่คนรุ่นลูก รุ่นหลานที่รักและสนใจในงานหัตถกรรมโบราณด้านนี้ต่อไป

ชิ้นแห่งประดับพลอย

ในด้านการพัฒนาผลงาน นายไพโรจน์ยังคงมุ่งมั่นสร้างสรรค์งานเครื่องประดับทองโบราณ ด้วยตนเองทุกชิ้นตอน โดยยึดขั้นตอนและอุปกรณ์แบบภูมิปัญญาดั้งเดิมและประยุกต์รูปแบบให้ทันสมัย ทำได้เร็วขึ้น เช่น ในอดีตผลงานแต่ละชิ้นต้องใช้เวลาประมาณ 4 เดือน แต่ในปัจจุบันมีการใช้แม่พิมพ์หล่อแบบ ทำให้ใช้เวลาไม่มากปัจจุบันสามารถทำชิ้นงานได้ 2 ชิ้น ภายใน 1 เดือน แต่ยังคงรูปทรงและ ลวดลายตามแบบฉบับทองโบราณในทุกรายละเอียด นอกจากนี้ยังใช้ความรู้ ความเชี่ยวชาญเฉพาะตัว พัฒนาเป็นงานดีไซน์ ออกแบบให้ร่วมสมัย ตามแบบที่ลูกค้าต้องการ จึงทำให้ผลงานเครื่องประดับทองโบราณฝีมือของนายไพโรจน์ เป็นที่ชื่นชอบ และเป็นที่ต้องการในกลุ่มผู้นิยมเครื่องประดับโบราณ อย่างกว้างขวาง

นอกจากการสร้างสรรคงานที่รักและหลงใหลมาตลอดชีวิต นายไพโรจน์ยังมีความฝันที่จะกลับไป เปิดพิพิธภัณฑ์เครื่องทองโบราณที่บ้านเกิดในจังหวัดสุรินทร์ เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้และต่อลมหายใจ ให้เครื่องประดับทองโบราณตามแบบฉบับของสกุลช่างไทยที่มีเอกลักษณ์ความงดงามสืบทอดต่อกันมา นานนับหลายร้อยปีให้คงอยู่ชั่วลูกชั่วหลาน

